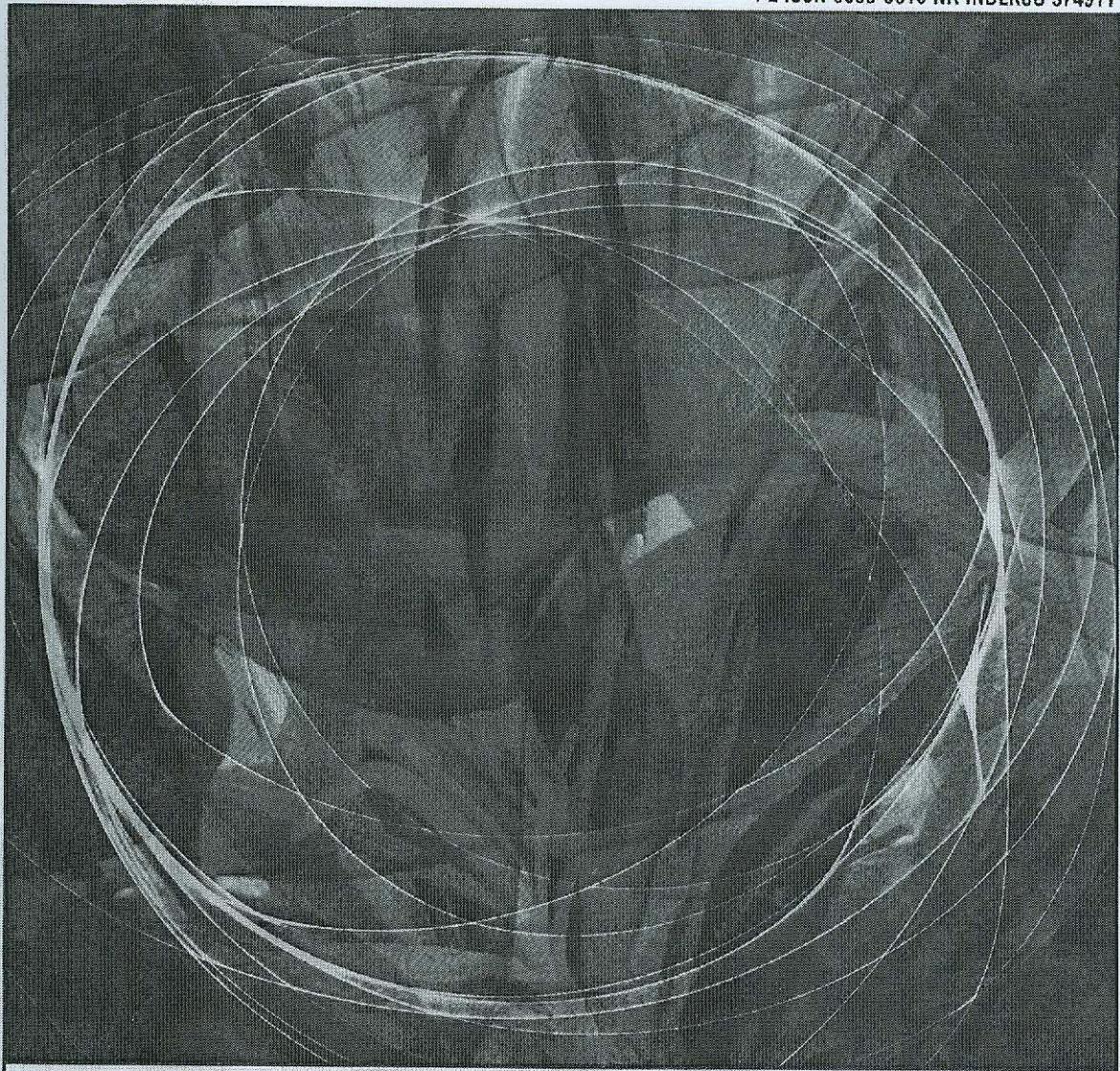

DWUTYGODNIK

ruch muzyczný

ROK LII • NR 15 • 20 LIPCA 2008 • CENA 6,00 ZŁ w tym VAT 0%

PL ISSN 0035-9610 NR INDEKSU 374911

15/2008

**Teoria jest racjonalnym
kontemplowaniem muzyki
– przypomina Marta Szoka**

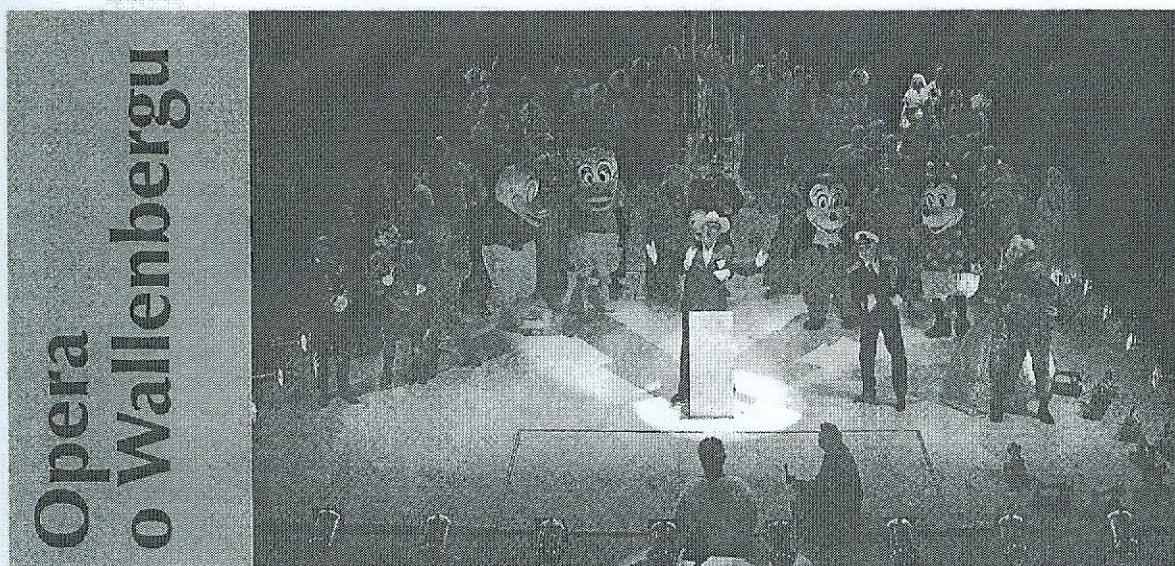
strona 6

W dawnej dzielnicy żydowskiej Budapesztu znajduje się park upamiętniający Raoula Wallenberga, szwedzkiego dyplomata i filantropa, który jako sekretarz ambasady w Budapeszcie uratował od niemieckich obozów koncentracyjnych sto tysięcy Żydów, wydając im szwedzkie paszporty i udaremniając w ostatnich dniach wojny nazistowski plan wysadzenia getta; jego nazwisko wpisano na listę „Sprawiedliwych wśród narodów świata”. Po wojnie Wallenberg został aresztowany w sowieckim przedstawicielstwie wojskowym w Debreczynie i uwieziony

matami dźwiękowymi z bohaterami i z niezwykle dynamiczną siatką powiązań.”

Partytura ukazuje zamierzony eklektyzm stylu Tüura, w którym stapiają się najrozmaitsze wpływy: od awangardy do popu, od minimalistycznych faktur do muzyki budzącej rozmaite skojarzenia, jak wojskowe marsze o groteskowej i okrutnej razem wymowie, to wszystko przepłcone fragmentami o znakomitej, pełnej blasku orkiestracji, świetnie ukazanej skrupulatną ręką dyrygenta Arvo Volmerta.

przyszłych pokoleń, które może kiedyś uświadomią sobie absurd tego, co działo się w Europie w połowie XX wieku. Jego prowokacyjna i drapieżna inscenizacja to wielki teatr, niezwykle wyrafinowany od strony wizualnej, dopracowany w każdym szczegółie, z subtelną grą światel, ciekawie rytmizowaną choreografią i niepokojąco spowolnionymi gestami aktorów. Wszystko rozgrywało się w mocnych kontrastach: między urządzeniami z przepylem siedzibami niemieckiej władzy, obficie zastawionymi stołami w scenie wystawnej kolacji w pałacu

w Moskwie pod zarzutem szpiegostwa i od tego czasu słuch o nim zaginął.

Zafascynowany tą postacią Erkki-Sven Tüür skomponował w roku 2001 operę *Wallenberg* do libretta Lutza Hübnera. Po raz pierwszy wystawiono ją w Dortmundzie w roku 2001, a w tym roku w nowej inscenizacji w Teatrze Operowym w Tallinie odniósła ona wielki sukces u publiczności i krytyków.

Urodzony w roku 1959 w Kärdla na wyspie Hiiumaa, Erkki-Sven Tüür studiował kompozycję u Lepo Sumery i Jana Räätsa, również gęę na perkusji i na flecie, był też założycielem grupy progresywnego rocka „In Spe”, jednej z najbardziej popularnych w Estonii. Doskonałe wyczucie teatru pozwoliło mu wydobyć dramaturgiczne walory zawarte w jego czysto muzycznych utworach: „Moja praca kompozytorska skupia się na stosunku między siłą emocji i siłą intelektu, na sposobie ich wykorzystania, gromadzenia, wyławiania i ponownego odzyskiwania. Moje utwory są abstrakcyjnymi dra-

reżyserował przedstawienie Dimitri Bertman, jeden z najlepszych reżyserów teatralnych w Rosji i dyrektor artystyczny moskiewskiej Opery Heликon, we współpracy z Neeme Küningasem i wspomniała Ene-Liis Semper, która zaprojektowała scenografię i kostiumy.

Dzieło Erkki-Svena Tüura wystawione w stulecie Opery w Tallinie, było pierwszą operą reżyserowaną przez Internet, ponieważ napięcia w stosunkach Estonii z Rosją – zaostrzone niedawnymi wydarzeniami związanymi z przeniesieniem na cmentarz pomnika poległych żołnierzy sowieckich – uniemożliwiły rosyjskiemu reżyserowi pracę w Tallinie. Spowodowało to także odwołanie planowanego wystawienia tego spektaklu w Moskwie.

„Raoul Wallenberg był jedną z symbolicznych dla XX wieku postaci; jego historia pokazuje rozmaite strony ludzkiej natury” – stwierdza kompozytor. Zamiarem Bertmana było odczytanie historii z punktu widzenia

zajmowanym przez SS, a scenami deportacji, z opadającymi kratami bram, klatkami i więzieniami. Także z kontrastem między medialnym cyrkiem w drugim akcie z Wallenbergiem jako bohaterem czczonym przez żołnierzy, generałów, astronautów, reporterów, gigantyczne matrioszki, Myszkę Miki i Świętego Mikołaja, z Elvisem Presleyem (telewizyjnym *alter ego* Wallenberga) i prezydentem Ronaldem Reaganem, a rozdzierającą sceną końcową z akrobata-kontorsjonistą – trzecim wcieleniem Wallenberga i jego cierpienia – której towarzyszy surowy i pełen bólu śpiew jednej z ofiar. Znakomicie w roli głównego bohatera zaprezentował się baryton Jesper Taube – także jako aktor. Wyróżnili się też bas Prit Volmer (Eichmann), baryton Jassi Zacharow (niemiecki urzędnik), tenorzy Urmas Pöldma i Vladislav Horuzhenko (dwaj urzędnicy sowieccy) i sopranistka Helen Lokuta (diplomata).

GIANLUIGI MATTIETTI

Ooper Wallenbergist

Budapesti vanas juudi linnaosas paikneb Roots'i diplomaadi ja filantroobi, Raoul Wallenbergi mälestuseks rajatud park. Wallenberg päästis Budapesti saatkonna sekretäri saksa koonduslaagritest sadu tuhandeid juute, väljastades neile Roots'i passid ja nurjates sõja viimastel päevadel natside geto tühjendamise plaani. Tema nimi on kantud nimistusse „Öiglane maailma rahvaste hulgas”. Pärast sõda arreteeriti Wallenberg nõukogude võimude poolt Debrecenis ja heideti Moskvas spionaažisüdistusega vangi, pärast mida ei olnud temast midagi kuulda.

Wallenbergi isikust lummatud Erkki-Sven Tüür kirjutas 2001. aastal Lutz Hübneri libretole ooperi „Wallenberg”. Ooperi esietendus toimus 2001. aastal Dortmundis, käesoleval aastal saatis uues instseneeringus ooperit suur publiku- ja kriitikutepoolne edu aga rahvusooperis Estonia.

1959. aastal Hiiumaal Kärdlas sündinud Erkki-Sven Tüür õppis Lepo Sumera ja Jaan Räätsa juures komponeerimist, samuti löökriisti ja flööti ning oli Eesti ühe populaarseima, progressiivset rokki viljeleva ansamblti In Spe asutaja. Suurepärane teatritunnetus võimaldas Erkki-Sven Tüüril välja tuua tema puhtalt muusikalistes teostes sisalduvad dramaturgilised väärtsused: „Minu töö heliloojana keskendub emotioonalaale ja intellektuaalse jõu vahelisele suhtele, nende jõudude ärakasutamise, kogumise, väljalaadimise ja tagasisaamise viisile. Minu teosed on abstraktsed helidraamat koos tegelaste ja ebatavaliselt dünaamilise seostevõrgustikuga”.

Partituuris ilmneb Tüüri stiili kavandatud eklektitsism, milles käivad käsikäes kõige erinevamad mõjud: avangardismist popini, minimalistlikest faktuuridest mitmesuguseid assotsiatsioone tekitava muusikani ning samaaegselt groteskse ja julma tähendusega sõjamarssideni. See on kõik läbi põimitud perfektse ja särava orkestratsiooni fragmentidega, milles on tunda dirigent Arvo Volmeri kätt.

Etenduse lavastas Dimitri Bertman, üks parimaid vene teatrilavastajaid ja Moskva ooperiteatri Helikon kunstiline juht, koostöös Neeme Kuninga ja suurepärase Ene-Liis Semperiga, kes kavandas stsenograafia ja kostüümid.

Rahvusooperi Estonia sajandaks juubeliks lavastatud Erkki-Sven Tüüri teos oli esimene Interneti kaudu lavastatud ooper, sest Eesti ja Venemaa vahelised pingelised suhted, mis pingestusid hukkunud nõukogude sõduritele püstitatud mälestusmärgi kalmistule teisaldamise töttu, ei võimaldanud vene lavastajal Tallinnas töötada. Selline olukord põhjustas ka ooperi kavandatud etendamisest loobumise Moskvas.

„Raoul Wallenberg oli üks XX sajandi sümboolsetest kujudest, tema elukäik toob välja inimloomuse erinevad küljed”, kinnitab helilooja. Bertmani kavatsus oli ajaloo tõlgendamine tulevaste põlvede vaatepunktist, kes teadvustavad võib-olla kunagi endale selle absurdi, mis toimus Euroopas XX sajandi keskpaigas. Bertmani provokatiivne ja kiskjalik instseneering on suur teater, visuaalsest küljest ebatavaliselt rafineeritud, iga pisiasjani läbi mõeldud, koos peene valguse mänguga, huvitavalt rütmiseeritud koreograafia ja näitlejate rahutukstegevalt aeglaste liigutustega. See kõik on esitatud tugevates kontrastides – ühelt poolt saksa võimude luksuslikud elutingimused ja lookas lauad rikkaliku öhtusöögi ajal SS-laste poolt hõivatud palees, teiselt poolt aga

küüditamisstseenid sulguvate värvavate, puuride ja vangikongidega. Kontrastid väljendusid ka teises vaatuses – ühelt poolt meediatsirkus Wallenbergi kui sõdurite, kindralite, astronautide, reporterite, hiiglasuурte matroškade, Miki-Hiire ja jõuluvana poolt austatud kangelasega, Elvis Presley (Wallenbergi *alter ego* televisioonis) ja president Ronald Reaganiga, teiselt poolt aga südantlõhestav lõpustseen akrobaadi-kehaväänaaja, Wallenbergi kolmanda vangistuse ja tema kannatustega, mida saadab ühe ohvri karm ja valulik laul. Nimiosa kandis suurepäraselt välja bariton Jesper Taube, ka näitlejana. Silma paitsid veel Priit Volmer (Eichmann), bariton Jassi Zahharov (saksa ametnik), tenorid Urmas Pöldma ja Vladislav Horuženko (kaks nõukogude ametnikku) ning soprani Helen Lokuta (diplomaat).